

SZABÓ CSABA

PAPGYILKOSSÁGOK

AZ EGYHÁZÜLDÖZÉS BRUTÁLIS OLDALA

A katolikus egyház papjai, szerzetesei és szerzetesnői ellen mintegy 2500-3000 elmarasztaló ítéletet hoztak a magyar bíróságok 1945 és 1972 (az utolsó, katolikusokat érintő per) között. Az 1956-os forradalom és szabadságharc bukását követően azonban megjelent a magyar katolikusokkal szembeni megtorlásokban egy, az előző 11 évben nem tapasztalt, új elem: a gyáva bestiális gyilkosság. A történelem számos példával bizonyítja, hogy a háborúk és a forradalmak következményeként az emberi erkölcsök jelentősen gyengülnek, maga az emberi élet is „olcsóbbá” válik. Ilyenkor könnyebben átszakadnak azok a gátak, amelyek más időszakban működnek, feltartóztatják az embertelenséget. Valójában keveset tudunk ezekről az ügyekről. Szerepet játszhattak bennük túlkapások, személyes bosszúvágy, de tekinthetjük ezeket a gyilkosságokat a posztsztálini egyházpolitika kirívó eseteinek is. A forradalom után legalább hét papot gyilkoltak meg az országban gyanús körülmények közt. Közülük mutatunk be néhány esetet.

KOVÁTS FERENC

Kováts Ferenc (1932–1958) gencsapáti káplánnak (szombathelyi egyházmegye) az apját akarták megtörni, megfélemlíteni, és ezért a fiát kínozták meg. De valóban csak erről volt szó? 1958-ban letartóztatták a 26 éves papot, és annyira összeverték, hogy szabadulása után többé már nem épült fel. Zalaegerszegen, a szüleinél halt bele a rendőrségen elszenvedett bántalmazásokba.

Kováts Ferenc tevékenységét Gencsapátiban a rendőrség figyelemmel kísérte, prédikációinak tartalmáról a helybéli rendőr a ministránsokat rendre kifaggatta. Az események azonban 1958 tavaszán gyorsultak fel. Március 29-én, virágszombaton Kovács Imre kőszegi káplánt – a hitoktatás melletti kiállása miatt – a rendőrök annyira megverték, hogy képtelen volt ellátni feladatát. Az eset félelmet keltett, senki nem merte felkeresni a kőszegi papot, csak a gencsapáti káplán. Elbiciklizett Kovács Imréhez látogatába, hogy megbeszéljék a nagyheti, húsvéti helyettesítéseket. Hazafelé tartva utolérte egy autót. Az utasok kiszálltak a kocsiból, s tudván, hol járt a káplán, addig ütötték-verték, amíg bele nem esett az árokba. Ezután berendelték Szombathelyre kihallgatásra. A rendőrségen is brutálisan összeverték, azt sem tudni, hogyan érkezett haza a plébániára. Másnap a lépcsőn, az ágyneműn és a ruháján is véryomokat találtak.

Állapota egyre romlott, júniusban befeküdt a soproni kórházba, ahol idült hashártyagyulladását tuberkulotikus eredetűnek tartották. Az öt orvosból álló konzílium (belgyógyászok, sebészek) egybehangzóan diagnosztizálta a gyógyítható betegséget. Mivel azonban a háromheti gyógyszeres kezelés sem hozott javulást, felmerült egyéb betegség lehetősége is. Műtetre került sor. A szövettani eredmény egyértelmű volt: „*daganatos eredetű hashártyagyulladás, sarcoma. A beteg menthetetlen; a kezelés csak a fájdalom csillapítására és a szív erősítésére szolgál. Egy-két hónap múlva a szervezet így is kimerül...*” Augusztus 25-én bocsátották el a kórházból. Másfél hónapig élt még.

A korabeli orvosi vélemények nem kerestek összefüggést a bántalmazások és a kialakult betegség között. Ma már sokkal többet tudunk még laikus szinten is a daganas betegségekről. A kiváltó okok között például nagy szerepe lehet a stressznek, a szorongásnak.

Amennyiben Kováts Ferenc brutális megverése és a halála között nincs is közvetlen kapcsolat, az esztelen, embertelen kínzás akkor is bűntény! Sokan úgy tartják, hogy valójában az édesapa (a független kisgazdapárt Zala megyei szervezetének elnöke, az 1945-ös választások után pártja képviselője a Nemzetgyűlésben, majd az 1947-es választásokon a Demokrata Néppárt képviselőjeként került

be a parlamentbe; az 1956-os forradalom idején részt vett a Demokrata Néppárt újjászervezésében, megyéjében elnöknek választották, és tagja lett a Zala Megyei Forradalmi Bizottságnak is) volt a célszemély. Ugyanakkor ifjabb Kováts Ferenc is szálla lehetett a hatalom szemében: az osztrák határtól alig nyolc kilométerre fekvő Gencsapáti község káplánja tudott a határon zajló embercsempészetéről. Az államrendőrség emberei „beépültek” az osztrák táborokban a menekültek közé, és fiktív történeteiket előadva másoknál is érdeklődtek a határátlépések menetéről, a segítőkről. Az is okot adhatott a támadásra a káplán ellen, hogy titkos pálos szerzetes volt, bár nincsen adatunk arról, hogy mennyit tudtak a rendőrök erről. A hatalom nehezen viselte az ifjúság körében végzett munkáját is. A gencsapáti káplán kiválóan fogta össze a helybéli ifjúságot, így akadozott a KISZ megszervezése a faluban. Veszélyesnek tartották prédikációit is.

Érdemes röviden megvizsgálni azt a személyt is, akinek komoly szerepe lehetett Kováts Ferenc vértanúságában. Zala és Vas megyék rettegett verőlegénye volt Tóth (eredeti nevén: Klamerusz) Béla. A BM Zala Megyei Főosztályán belül a IV. (Belsőreakció-elhárító) Osztály vezetője 1953 után Klamerusz Béla államvédelmi hadnagy volt. 1956 után Zalából néhány hírhedt ávóost áthelyeztek Vas megyébe, köztük Tóth/Klamerusz Bélát is. A BM Vas Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Osztály vezetőjeként több „reakcióellenes” akcióban is részt vett. Például 1957. március elején, amikor a 8-ról 9-re virradó éjszaka rendőrök törtek be a szombathelyi Püspökvárba. Kovács Sándor püspököt bezárták a lakásába, a papokat pedig hálóingben kiterelték a folyosóra. Gúnyolták, szidalmazták őket, többeket összeverték. A művelet Klamerusz vezette. Ugyancsak ő végezte a nyomozást Brenner János meggyilkolása ügyében is.

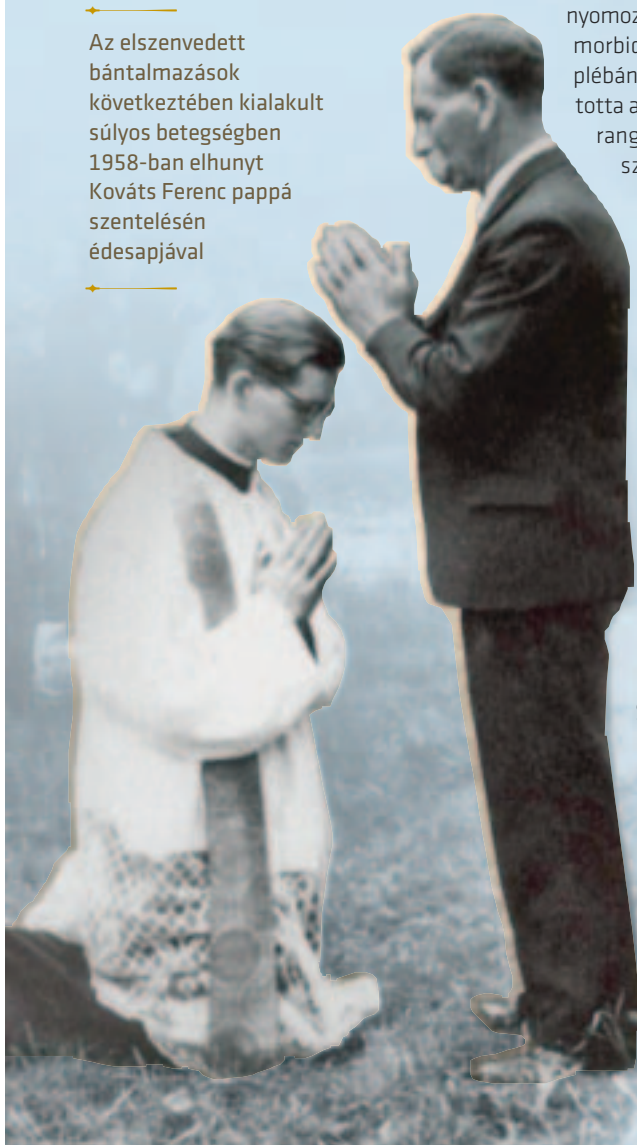
BRENNER JÁNOS ÉS SZEKULI PÁL

Brenner János (1931–1957) elsőfogadalmas ciszterci szerzetes, rábakéthelyi káplán ügye jól feltárt, bár gyilkosait nem ismerjük. Kovács Sándor püspök szentelte pappá 1955. június 19-én a szombathelyi székesegyházban. Rábakéthelyen (Szentgotthárd mellett) lett káplán. Sokat foglalkozott a helybéli fiatalokkal, nemcsak hittanórát tartott, hanem sportolt is velük. Tevékenységét az államhatalom rossz szemmel nézte, át is akarták helyeztetni a püspökkel. Több sikertelen kísérlet történt a megfélemlítésére, mielőtt meggyilkolták. 1957. december 14–15. éjjelén egy fiatalember azzal az indokkal csalta el a papot a plébániáról, hogy

beteg nagybátyját kellene ellátni a szentségekkel. Útközben megtámadták és harminckét késszúrással megölték. A nyomozás csak színjáték volt, amelynek során Brenner Jánost is igyekeztek lejáratni, féltékenységgel, embercsempészettel vádolták. Végül egy személyt a járási és a megyei bíróság halálra ítelt, majd a Legfelsőbb Bíróság felmentette. Később elítélték azt a fiút, aki Brenner Jánost kihívta az állítólagos beteghez, de őt is felmentették. A valódi gyilkosok kilétére sohasem derült fény.

A veszprémi egyházmegyének is van kétes körülmények közt megölt papja. Szekuli Pál (1925–1957) érettségi után, 1944. augusztus 27-én felvételt kért a piarista rendbe. A váci és tatai novíciusévek után ünnepeles fogadalmát 1949. március 25-én tette le. Pappá szentelték 1950. június 21-én. 1946-tól 1950-ig matematika–fizika szakos volt a budapesti egyetemen, de állami nyomásra több piarista rendtársával együtt tanulmányai feladására kényszerült. 1950 szeptemberétől Somlószőllősen, 1951 márciusától Látrányban működött káplánként. 1952 decemberében letartóztatták és börtönbüntetésre ítélték. A budapesti Gyűjtő-

➤ Az elszenvedett bántalmazások következtében kialakult súlyos betegségben 1958-ban elhunyt Kováts Ferenc pappá szentelésén édesapjával

fogházban és Vácott raboskodott, de dolgoztatták a dorogi szénbányában is. 1956 júliusában kegyelemmel szabadult. Ösküre helyezték a 68 éves Miklós József plébános mellé káplánnak. 1957. december 7-én a plébánia kútjában holtan találták.

A talányos ügygel kapcsolatban csak azt tudhatjuk bizonyosan, hogy ki nem követte el a gyilkosságot. A valódi gyilkos személye maig ismeretlen, az ügy ily módon megoldatlan. A nyomozás során inkább összeavarták a szálat, semmint kibogozták volna. A rendőrök előkapartak egy lehetséges „szeretőt” Tibold Éva árva, epileptikus kiskorú személyében, de a gyanú tarthatatlannak bizonyult. Vizsgálták az öngyilkosság lehetőségét, majd az idős plébánosra és annak 64 éves házvezetőnőjére, Miklós Katalinra terelték a gyanút. A névazonosság még zavarosabbá teszi a történetet, ugyanis Miklós Katalint a plébános szülei fogadták örökbe, hogy elejét vegyék a majdani szóbeszédnek, amiért a plébános és házvezetőnője egy háztartásban élt. A nyomozók szerint a 64 éves asszony egy törölközővel megfojtotta Szekuli Pált, majd a 70 éves plébánossal az udvaron lévő kúthoz vonszolták a tetemet, és a megfojtott káplánt beledobták a vízbe. A nyomozati anyag teljes káosz, inkább egy morbid komédiára emlékeztet: az idős plébános a gyilkosságot követően utasította a harangozót, hogy Szekuli Pált harangozza ki, sőt a 70 éves pap lemászott a kútba, és feladta Szekuli Pálnak az utolsó kenetet.

Az eredeti iratokból mégis kiderül néhány fontos tény. Például hogy a plébános magának való, mogorva ember volt, akit a faluban nem szerettek. A nála tartott házkutatás során előkevert egy vadászpuska és egy pisztoly is. Ezzel zsarolhatóvá vált. A gyilkossággal a nyomozók több eredményt akartak elérni. Az ilyen szövevényes, homályos ügygel jól meg lehetett osztani, össze lehetett zavarni az embereket. Az amúgy sem népszerű plébánost teljesen ki lehetett rekeszteni a falu közösségéből.

KENYERES KÁROLY LAJOS

Ám a papgyilkosságok nem elszigetelt esetek voltak. Kenyeres Károly Lajos (1908–1957) az érettségi után a váci Hittudományi Főiskolán tanult tovább. 1930-ban Vácott szentelték pappá. Káplán és hitoktató volt több településen. Hittan-

könyveket írt a népiskolák tanulói számára. Politikai érzékenysége jókora naivitással párosult, mert levelet írt például Jurij Andropovnak, aki 1956-ban a Szovjetunió magyarországi nagykövete volt. Felhívta a figyelmét, hogy a magyar parasztságtól idegen a kolhozszellem. Kádár Jánoshoz írt levelei a békéért való bátor kiállást hirdetik. Talán ez a „szemtelenség” is hozzájárult végzetéhez.

1957. február 28-án kora este a hittanóra után Vezsenyről kerékpárján hazafelé tartott Tiszavárkonyba, de útközben hazakísérte a gátőr gyerekeit is. A Tisza-gáton kezegett tovább, de egy kifeszített drótkötélben megakadt a bicikli, a plébános pedig a földre zuhant. Hat-hét ember rontott rá lesből. Ütötték-verték, a kiabálás elhallatszott a gátőrházig. Nem tudták agyonverni, a Tisza felé vonszolták. Egyik támadója a folyóparton tarkón lötte. Kerékpárját a vízbe dobták, holttestét az alacsony vízáltsú folyó partfala alá dugták, és ráomlasztották a földet. Kerékpárját a gátőr egy hét múlva megtalálta a Tiszában. Miután családjá kereste, a rendőrség elterjesztette, hogy disszidált. Eltűnése után éppen egy évvel, 1958. február 28-án Martfűn egy halász az akkor éppen áradó, zavaros Tiszában egy férfi holttestére bukkant. A tetemet Szolnokról Budapestre szállították. A Károly Róbert körüti kórházban kiállított halottvizsgálati bizonyítvány alapján a kb. egy éve bekövetkezett halál oka „gerincvelő roncsolódás, lövéses sérülés” volt. A holttestet testvérei azonosították. Rákóczi-falván a sírján kereszt, alatta felirat áll: „A jó pásztor életét adta juhaiért.”

Magyarországon csak a rendszerváltozás után lehetett ezekről az ügyekről nyíltabban beszélni. A helyi közösségeket, ahol az események történtek, biztosan évekig, évtizedekig foglalkoztatták a homályos gyilkosságok. A brutalitás része volt a megtorlásnak és az új hatalom kiépítésének. Az elkövetőket szinte biztos, hogy valamilyen trauma és félelem, megaláztatás és kisebbségi érzés is motiválta. Mindig csoportban követték el az erőszakot, ami azt jelzi, hogy csak egymást erősítve voltak képesek a bűncselekményre. Különböző miért kellett féltucatnyi felfegyverzett ember egy szerencsétlen pap likvidálásához? Kétségtelen az is, hogy az elkövetők célja a vallásos közösségek megfélemlítése, a zavarkeltés és a bomlasztás volt, de tettüket valamilyen vélt vagy valós sérelem miatti bosszúvágy is sarkallhatta. Valójában gyáva alakok voltak. ♦

A SZERZŐ A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR FŐIGAZGATÓ-HELYETTESE, AZ ESZTERHÁZY KÁROLY EGYETEM OKTATÓJA (PHD)